

John R. Searle

MIND: A BRIEF INTRODUCTION

Copyright © 2004 by Oxford University Press

Mind: A Brief Introduction. First Edition was originally published in English in 2005. This translation is published by arrangement with Oxford University Press.

John R. Searle

MINTEA

O scurtă introducere în filosofia minții

Ediția a 2-a

Cuvânt introductiv:

ADRIAN NIȚĂ

Traducere din limba engleză:

IUSTINA COJOCARU

EDITURA HERALD

București

Redactori:
Respect pentru oameni și cărți
Alexandru Anghel

Gabriela Deniz

Corector:

Mihaela Iacob

DTP:

Codruț Radu

Pentru noutăți și comenzi
vizitați site-ul nostru:

www.edituraherald.ro

sau contactați-ne la:

office@edituraherald.ro

OP.10 - CP.33 Sect. II București

Tel: 021.319.40.60, 021.319.40.61

Fax: 021.319.40.59, 021.319.40.60

Mob: 0744.888.388, 0771.664.320

Toate drepturile rezervate. Nicio parte a acestei cărți nu poate fi reprodusă sau transmisă sub nicio formă și prin niciun mijloc, electronic sau mecanic, inclusiv fotocopiare, înregistrare sau prin orice sistem de stocare a informației, fără permisiunea dată editor. Ediție în limba română publicată de V & I Herald Grup (Editura Herald), Copyright © 2018

CUPRINS

Cuvânt introductiv	7
Mulțumiri	17
Introducere: De ce am scris această carte	21
1. Douăsprezece probleme pe care le tratează filosofia minții	29
2. Orientarea spre materialism	63
3. Argumente contra materialismului	105
4. Conștiința - Partea I: Conștiința și problema minte-corp	129
5. Conștiința - Partea a II-a: Structura conștiinței și neurobiologia	155
6. Intenționalitate	181
7. Cauzarea mentală	215
8. Liberul arbitru	237
9. Inconștientul și explicația comportamentului	257
10. Percepția	279
11. Sinele	297
Epilog: Filosofia și perspectiva științifică asupra lumii	319
Note	323
Bibliografie	331
Index	339

CAPITOLUL I

DOUĂSPREZECE PROBLEME CU CARE SE CONFRUNTĂ FILOSOFIA MINȚII

Scopul urmărit de cartea de față este să inițieze cititorul în filosofia minții. Îmi propun trei obiective: primul – cititorul ar trebui să dobândească o înțelegere a celor mai importante probleme contemporane și a discuțiilor actuale în acest câmp de cunoaștere și, de asemenea, să înțeleagă care este fundalul lor istoric; cel de-al doilea – îmi doresc să arăt limpede că modul în care eu gândesc este cel corect în abordarea acestor probleme și, mai mult, sper ca el să furnizeze răspunsuri la multe dintre întrebările pe care eu le ridic; și cel de-al treilea, cel mai important dintre toate – mi-ar plăcea să știu că cititorul este capabil să gândească el singur despre aceste probleme după ce va fi citit această carte. Pot să reformulez toate aceste scopuri dintr-odată, afirmând că îmi propun să scriu cartea pe care mi-aș fi dorit să o citesc când am început pentru prima oară să mă gândesc la aceste întrebări. Scriu din convingerea că filosofia minții este cel mai important subiect din filosofia contemporană, iar concepțiile consacrate – dualism, materialism, behaviorism, funcționalism, computaționalism, eliminativism, epifenomenalism – sunt false.

O caracteristică agreabilă a scrierii despre mintea umană este aceea că nu e necesar să explici de ce este important

subiectul. Este nevoie de ceva timp pentru a înțelege că actele ilocuționare* și logica modală cuantificată sunt subiecte importante în filosofie, dar oricine poate înțelege în mod automat că mîntea este esențială în desfășurarea vieții noastre. Modul de operare a minții – conștient și inconștient, liber și îngrădit, prin percepție, acțiune și gândire, prin simțire, emoții, reflecție și memorie și prin toate celelalte trăsături ale ei – nu este de fapt un aspect al vieții noastre, ci, într-un fel, este chiar viața noastră.

Există riscuri atunci când scrii o astfel de carte: printre cele mai grave lucruri pe care le putem face este să îi dăm cititorului impresia că înțelege ceva ce de fapt el nu înțelege, că am explicat ceva, când de fapt nu a fost explicat, și că o problemă a fost rezolvată, când de fapt ea nu a fost rezolvată. Sunt perfect conștient de toate aceste riscuri și în cele ce urmează voi pune în evidență zone ale ignoranței umane – a mea proprie, precum și a celorlalți –, ca și zone ale înțelegerii umane. Eu cred că filosofia minții este atât de importantă, încât merită să ne asumăm aceste riscuri.

Dintr-o seamă de motive istorice importante, filosofia minții a devenit subiectul central al filosofiei contemporane. În cea mai mare parte a secolului XX, filosofia limbajului a reprezentat „prima filosofie”. Alte ramuri ale filosofiei erau privite ca fiind derivate din filosofia limbajului și dependente de rezultatele atinse în cadrul filosofiei limbajului pentru rezolvarea lor. Acum, centrul atenției s-a deplasat de la limbaj spre minte. De ce? Ei bine, în primul rând, eu consider că mulți dintre noi, cei care ne ocupăm de filosofia limbajului, înțelegem multe dintre întrebările despre limbaj ca fiind cazuri speciale de întrebări despre minte. Modul în care folosim limbajul este o expresie a capacităților noastre mentale fundamentale mai mult din punct

* „Act ilocuționar”: termen introdus în lingvistică de către John Austin în cursul cercetărilor sale asupra diferitelor aspecte ale actelor de vorbire. (N. tr.)

de vedere biologic și nu vom înțelege pe deplin modul de funcționare a limbajului până când nu vom fi înțeles cum este el înrădăcinat în abilitățile noastre mentale. Un al doilea motiv este acela că, odată cu creșterea volumului de cunoștințe, am înregistrat o mișcare de îndepărtare de felul de a trata teoria cunoașterii, epistemologia, ca fiind centrală în filosofie și suntem acum pregătiți să facem o filosofie mai consistentă, teoretică, constructivă, în loc doar să alegem abordarea treptată prin rezolvarea problemelor tradiționale specifice. Locul ideal pentru a demara această filosofie constructivă este să începem prin examinarea naturii minții umane. Un al treilea motiv pentru care apreciem centralitatea minții este acela că, pentru mulți dintre noi, inclusiv eu însumi, întrebarea centrală din filosofie, la începutul secolului XXI, este cum să ne explicăm cine suntem noi înșine în calitate de agenți în mod aparent conștienți, lucizi, liberi, raționali, vocali, sociali și politici, aparținând unei lumi despre care știința ne spune că este compusă în întregime din particule fizice lipsite de cogniție, lipsite de semnificație. Cine suntem noi și cum ne mulăm pe restul lumii? Cum se raportează realitatea umană la restul realității? O variantă specială a acestei întrebări este: ce înseamnă să fii ființă umană? Răspunsurile la aceste întrebări trebuie să înceapă cu o discuție despre mîntea umană, deoarece fenomenele mentale constituie puntea prin care ne conectăm la restul lumii. Cel de-al patrulea motiv în favoarea preeminenței filosofiei minții a fost apariția „științei cognitive”, o disciplină nouă care își propune să meargă mai adânc în profunzimile naturii minții decât ne obișnuise psihologia empirică tradițională. Știința cognitivă necesită consolidarea unui fundament în filosofia minții. În sfârșit, ca un element mai controversat, eu consider că filosofia limbajului a atins o etapă de relativă stagnare datorită unor erori comune din jurul doctrinei așa-numitului externalism, ideea conform

căreia semnificațiile cuvintelor și, prin extensie, conținutul minții noastre, nu se găsesc în capul nostru, ci sunt subiecte ale relațiilor cauzale dintre ceea ce este în capul nostru și lumea din exterior. Nu este locul să reluăm aceste probleme în detaliu, însă eșecul de a putea explica limbajul dintr-o premisă externalistă a condus la o perioadă înțelenită în filosofia limbajului; iar filosofia minții a recuperat timpii morți. Voi discuta pe larg despre externalism în Capitolul VI.

Filosofia minții are o trăsătură specială care o deosebește de alte ramuri ale filosofiei. În ceea ce privește cele mai multe subiecte filosofice nu există o diviziune clară între ceea ce cred specialiștii și opiniile publicului general educat. Dar în privința problemelor discutate în cartea de față există o diferență enormă între ceea ce cred cei mai mulți oameni și ceea ce cred experții profesioniști. Presupun că cei mai mulți oameni din lumea de azi a Occidentului acceptă o anumită formă de dualism. Ei consideră că dețin o minte sau un suflet și un corp fizic. Mi-a fost dat să aud chiar pe unii care îmi spuneau că sunt compuși din trei părți – un corp, o minte și un suflet. Dar aceasta nu este cu siguranță opinia specialiștilor din filosofie, psihologie, știința cognitivă, neurobiologie sau inteligența artificială. Aproape fără excepție, experții profesioniști din domeniu acceptă o anumită versiune a materialismului. Un volum mare din efortul care însoțește această carte va fi consacrat tentativei de a explica aceste probleme și de a le soluționa pe cele adiacente.

Să presupunem că mintea este acum subiectul central al filosofiei și că celelalte probleme, cum ar fi natura limbajului și a semnificației, natura societății și natura cunoașterii sunt într-un fel sau altul cazuri speciale ale caracteristicilor mai generale ale minții umane. Cum ar trebui să începem analiza minții umane?

I. DESCARTES ȘI CELELALTE DEZASTRE

În filosofie nu există breșă de scăpare din perspectiva istoriei. În mod ideal, mă gândesc uneori că mi-ar plăcea să le spun studenților mei adevărul despre o anumită chestiune și să-i trimit acasă. Dar o astfel de abordare absolut non-istorică tinde să genereze o superficialitate filosofică. Trebuie să știm cum s-a ajuns din punct de vedere istoric să avem întrebările pe care le avem și ce feluri de răspunsuri formulau înaintașii noștri la aceste întrebări. Filosofia minții din epoca modernă începe în mod efectiv odată cu opera lui René Descartes (1596-1650). Descartes nu era primul care deținea opinii de genul celor pe care el le avea, dar concepția lui despre minte a fost cea mai influentă pentru așa-numiții filosofi moderni, filosofii secolului XVII și cei care au urmat. Astăzi, multe dintre opiniile sale sunt expuse în mod curent și acceptate fără să fie puse sub semnul îndoielii de către persoane care nici măcar nu reușesc să îi pronunțe corect numele. Cea mai faimoasă doctrină a lui Descartes este dualismul, ideea că lumea se împarte în două genuri diferite de *substanțe* sau entități, care pot exista în mod autonom. Acestea sunt substanțe mentale și substanțe fizice. Forma de dualism a lui Descartes este denumită uneori „dualismul de substanță”¹.

Descartes credea că o substanță trebuie să aibă o esență sau o trăsătură esențială care face din acel gen de substanță ceea ce este (întregul vocabular despre substanță și esență, trebuie menționat, vine de la Aristotel). Esența minții este conștiința sau, cum o denumea el, „gândirea”; iar esența corpului este faptul de a fi extins în trei dimensiuni din spațiul fizic sau, după cum o numea el, „extensie”. Atunci când afirmă că esența minții este conștiința, Descartes susține că noi suntem genul de ființe care suntem deoarece suntem conștienți și că ne aflăm întotdeauna într-o anumită stare conștientă sau alta și că am înceta

să mai existăm dacă am înceta să fim într-o anumită stare conștientă. De exemplu, chiar în acest moment mintea mea se concentrează în mod conștient asupra redactării primului capitol al acestei cărți, dar oricare ar fi schimbările prin care aş trece când mă voi fi oprit din scris și voi fi început să mănânc, eu tot voi continua să fiu într-o anumită stare conștientă sau alta. Atunci când susține că esența corpului este extensia lui, Descartes susține că toate corpurile au dimensiuni spațiale: pupitrul din fața mea, planeta Pământ și mașina din parcare sunt toate obiecte extinse sau răspândite în spațiu. În terminologia latină a lui Descartes, distincția este aceea dintre *res cogitans* și *res extensa*. (Apropo, numele lui Descartes este forma contrasă a sintagmei „Des Cartes”, în latină *cartesius* însemnând „din Cartes”; iar adjectivul corespunzător este „cartezian”).

Dualismul cartezian a fost important în secolul XVII din mai multe considerente, unul dintre cele mai remarcabile fiind acela că el părea să împartă, în mod distinct, teritoriul dintre știință și religie. În secolul XVII, noile descoperiri științifice păreau să reprezinte o amenințare pentru religia tradițională și existau dispute aprinse cu privire la conflictul aparent dintre credință și rațiune. Într-un fel, deși nu în totalitate, Descartes a atenuat acest conflict în mod efectiv, atribuind lumea materială celor care studiau științele și lumea spirituală teologilor. Mintea umană era considerată a fi un suflet nemuritor și nu un subiect adecvat pentru cercetarea științifică, în timp ce corpul putea fi studiat prin științe precum biologia, fizica și astronomia. Iar în ceea ce privește filosofia, el considera că ea putea studia mintea, precum și corpul omenesc.

Conform lui Descartes, fiecare esență are moduri sau modificări diferite prin care se poate manifesta. Corpurile sunt divizibile la nesfârșit. Altfel spus, ele pot, în principiu, să fie divizate în mod indefinit în părți mai mici și, în acest sens,

fiecare corp poate fi distrus, deși materia, în general, nu poate fi distrusă. Volumul de materie din univers este constant. Pe de o parte, mintea este indivizibilă, cu alte cuvinte, ea nu poate fi divizată în părți mai mici și, astfel, ea nu poate fi distrusă așa cum se întâmplă cu un corp. Fiecare minte este un suflet nemuritor. Fiind o entitate fizică, corpul este guvernat de legi ale fizicii; dar mintea deține liberul arbitru. Fiecare dintre noi, fiind un sine, este identic cu propria lui minte. Întrucât suntem ființe umane vii, suntem entități complexe, formate din minte și corp, dar, pentru fiecare dintre noi, sinele, obiectul la care ne referim prin „eu”, constituie mintea care este atașată într-un fel de corpul nostru. Gilbert Ryle, un filosof al minții din secolul XX, lua în derâdere acest aspect al concepției lui Descartes, numind-o doctrina „fantomei din mașinărie”. Fiecare dintre noi este o fantomă (mintea noastră) care locuiește într-o mașinărie (corpul nostru)². Noi luăm cunoștință de existența și, în același timp, de conținutul minții noastre printr-un fel de conștientă imediată, pe care Descartes o înglobează în cea mai faimoasă propoziție a filosofiei sale, „*Cogito ergo sum*”: gândesc, deci exist. Acesta pare a fi un argument formal odată ce „gândesc” este premisa, iar „exist”, concluzia, însă eu consider că Descartes intenționa, în același timp, să înregistreze un soi de trecere în revistă interioară a existenței și a conținutului minții. Nu pot să mă înșel în ceea ce privește existența propriei mele conștiințe, ca urmare nu pot să mă înșel cu privire la propria mea existență, deoarece esența mea este să fiu o ființă conștientă (altfel spus, care gândește), o minte. Și nici nu pot să mă înșel cu privire la conținutul minții mele. Dacă mi se pare, de exemplu, că mă doare ceva, atunci înseamnă că mă doare.

Pe de altă parte, corpul nostru nu poate fi cunoscut în mod direct, ci doar indirect, deducând existența și trăsăturile lui, din conținutul minții. Eu nu percep în mod direct masa din

fața mea; ci, strict vorbind, eu percep doar experiența mea conștientă referitoare la masă, „ideea” mea despre masă; și deduc existența mesei din prezența ideii. Ideea mea actuală despre masă nu este determinată de mine, de aceea eu trebuie să presupun că ea este determinată de masă.

Explicația lui Descartes cu privire la relația dintre minte și corp poate fi rezumată pe scurt în tabelul pe care îl prezentăm în continuare. Pe lângă faptul că are o esență, fiecare substanță deține o serie de modificări sau proprietăți, iar acestea sunt forme speciale pe care le îmbracă esența.

	Substanțe	
	Minte	Corp
Esență	Gândire (conștiință)	Extensie (având dimensiuni spațiale)
Proprietăți	Cunoscută în mod direct Liberă Indivizibilă Indestructibilă	Cunoscut în mod indirect Determinat Divizibil la nesfârșit Destructibil

Opiniile lui Descartes au condus la dezbateri nesfârșite și este corect să spunem că el ne-a lăsat moștenire mai multe probleme decât soluții. Explicația pe care tocmai v-am oferit-o – oricât de succintă a fost ea –, despre realitatea care se împarte în mental și fizic, ne lasă nerezolvate o serie întreagă de probleme. Dintre acestea prezentăm în continuare opt probleme care i-au preocupat cel mai mult chiar pe Descartes însuși și pe succesorii lui.

1. Problema minte-corp

Care sunt mai exact relațiile dintre mental și fizic și, în mod special, cum pot exista relații cauzale între ele? Pare să

fie imposibil faptul că ar putea exista relații cauzale între două domenii metafizice complet diferite – domeniul fizic al obiectelor materiale extinse și domeniul mental sau spiritual al minții sau sufletului. Cum poate ceva care se găsește în corpul nostru să cauzeze ceva în mintea noastră? Cum poate ceva care se găsește în mintea noastră să cauzeze ceva în corpul nostru? Cu toate acestea, se pare că știm că există relații cauzale. Știm că dacă cineva ne calcă pe degetul de la picior vom simți o durere, chiar dacă faptul că ne-a călcat pe degetul de la picior este doar un eveniment fizic din lumea fizică, iar sentimentul nostru de durere este un eveniment mental care are loc în propriul suflet. Cum este posibil să se întâmple astfel de lucruri? Întocmai: se pare că există relații cauzale care decurg și în sens invers. Acum iau decizia să ridic brațul, eveniment care are loc în sufletul meu conștient și, ce să vezi, brațul meu se îndreaptă în sus. Cum am putea să înțelegem că s-ar putea întâmpla vreodată un asemenea lucru? Cum poate o decizie din sufletul meu să cauzeze o mișcare a unui obiect fizic din lumea fizică, așa cum este corpul meu? Aceasta este cea mai faimoasă problemă pe care ne-a lăsat-o Descartes și ea este de obicei denumită „problema minte-corp”. Cum pot exista relații cauzale între cele două? Mare parte din filosofia minții care a urmat după Descartes este preocupată de această problemă și continuă să fie, în ciuda progresului pe care omenirea l-a înregistrat de-a lungul secolelor, o problemă fundamentală pentru filosofia contemporană. După opinia mea, ea are o soluție filosofică generală destul de evidentă, pe care urmează să o explic mai târziu; însă trebuie să vă mărturisesc, în avans, că mulți – poate cei mai mulți – dintre colegii mei sunt într-un dezacord profund cu afirmația că deținem o soluție verificată la problema lui Descartes.

Există într-adevăr două seturi de probleme. Cum poate ceva fizic să producă un efect în sufletul meu, care este nonfizic,

și cum pot evenimentele din sufletul meu să influențeze lumea fizică. În ultimul secol și jumătate, prima dintre aceste întrebări a fost transformată într-un mod pe care Descartes nu l-ar fi acceptat. În versiunea ei modernă, întrebarea este: Cum pot să producă procesele cerebrale fenomene mentale? Cum poate creierul să fie cauza care produce mîntea? Descartes nu credea că acest lucru era posibil, deoarece, conform explicației lui, mîntea are o existență complet independentă de creier. Problema pentru Descartes nu era întrebarea *generală* despre felul în care o substanță mentală poate apărea din neurobiologie, deoarece, pentru el, ea nu poate apărea. Întrebarea lui era mai degrabă cum pot apărea conținuturi mentale *specifice*, cum ar fi senzația de durere, în urma impactului unei lovituri suferite de corpul meu. Noi credem că însăși existența minții este explicată de modurile de operare ale creierului. Descartes nu credea că acest lucru era posibil. Pentru el, întrebarea era doar cum pot fi cauzate unele gânduri și sentimente *specifice*, cum ar fi o senzație de durere, de evenimente ce au loc în corp.

Este important să punem accentul pe această idee: avem tendința să considerăm, chiar și dualiștii care se găsesc printre noi, că corpul nostru, alături de creierul lui, sunt conștiente. Descartes nu credea acest lucru. El considera că corpul și creierul nostru nu ar putea fi mai conștiente decât masa, scaunul sau casa sau orice altceva din jurul nostru. Sufletul conștient este separat, deși cumva atașat corpului uman. Dar niciun obiect material, fie el viu sau mort, nu este conștient.

2. Problema celorlalte minți

Am afirmat că, în conformitate cu Descartes, fiecare dintre noi este o minte și că fiecare dintre noi cunoaște care este conținutul minții lui în mod direct, dar cum știu eu că ceilalți oameni au mîntea lor? Ce mă face, de exemplu, să fiu convins

când mă întâlnesc cu tine, că ai o minte? La urma urmelor, tot ceea ce pot să observ este corpul tău, inclusiv mișcările lui fizice și sunetele care sunt rostite de gura lui, pe care eu le interpretez ca fiind cuvinte. Dar cum știu eu că există ceva în spatele tuturor acestor fenomene fizice? Cum știu eu că tu ai o minte, când singura minte despre care am cunoaștere directă este propria mea minte?

Ne-am putea gândi că eu pot să deduc existența unor stări mentale ce există în tine prin analogie cu mine însumi. Exact așa cum observ în cazul meu o corelație între stimulul input, starea mentală interioară și comportamentul de ieșire, tot astfel, în cazul tău, deoarece eu pot să observ stimulul input și comportamentul de ieșire, deduc prin analogie că tu trebuie să ai o stare mentală interioară care să corespundă cu a mea. Astfel, dacă mă lovesc la degetul mare de la mână cu un ciocan, stimulul input mă face să simt durerea, care, la rândul ei, mă face să plâng. În cazul tău, urmând același fir al deducției, observ stimulul input și faptul că plângi de durere și, pur și simplu, mă conectez la starea ta făcând analogia dintre tine și mine.

Acesta este un argument faimos, denumit „argumentul prin analogie”. Însă el nu se potrivește aici. În general, o cerință a raționamentului inferențial este aceea că validitatea aserțiunii raționamentului depinde, în principiu, de existența unei anumite modalități independente sau non-inferențiale de a verifica inferența. În acest fel, dacă eu cred că cineva se află în camera de alături, deducând prezența acelei persoane din sunetele pe care le aud, pot să merg oricând în camera de alături și să verific această inferență pentru a vedea dacă într-adevăr există cineva în camera vecină care produce acele sunete. Dar dacă eu fac o inferență pe baza stimulului tău și a comportamentului tău față de starea ta mentală, cum pot eu să verific inferența? Cum voi putea eu să constat dacă deducția